

VAMOS PÉTER

Nemeshegyi Péterrel

Nemeshegyi Péter 1923-ban született Budapesten. Jogi tanulmányok után 1944-ben lépett a Jézus Társaságba. 1949-ben hagyta el Magyarországot. Rómában teológiai doktorátust szerzett, majd 1956-ban Japánba ment. A tokiói Sophia Egyetemen tanított teológiát; 1963-tól 1969-ig, valamint 1973-tól 1977-ig az egyetem teológiai fakultásának dékánja. 1993-ban tért haza Magyarországra. Jelenleg a Zsámbéki Katolikus Tanítóképző Főiskola tanszékvezető tanára, a Faludi Ferenc Akadémia igazgatója.

A Jézus Társaság egyik fő célja mindig a hit-hirdetés volt az egész világon. Loyolai Szent Ignác, a rend alapítója egyik legközelebbi harcostársát, Xavéri Szent Ferencet küldte misszióba a Távol-Keletre.

Xavéri Szent Ferenc 1549. augusztus 15-én érkezett Kagoszimába. A kikötőben emlékmű áll azon a helyen, ahol hajója állítólag kikötött, s ott van az első japán keresztény, Jadzsiró domborműve is. Xavéri Szent Ferenc Malakkában (Malájföldön) találkozott vele, és Goában (Indiában) keresztelte meg őt, mielőtt két jezsuita társával éppen az ő biztatása nyomán útnak indult volna Japán felé. Szent Ferenc japánul persze alig tudott, de személyisége, a belőle áradó karizma hatására mégis több száz japán ember kereszténnyé lett. Így vette kezdetét az első keresztény évszázad Japánban. A szakemberek szerint Japánban a keresztények száma a 17. század elején mintegy háromszáz ezer lehetett.

A virágzásnak induló keresztény mozgalmat a 17. századtól kezdve a legkegyetlenebb üldöztetéssel, kínzással, halálbüntetéssel fojtották vérbe. 1600-ban zajlott le a szekigaharai ütközet, amely Japán történelmét a következő háromszáz évre meghatározta. A Tokugava családból származó Iejaszu ragadta magához a hatalmat, a keresztény hitre tért nagyurak, a daimjók pedig a vesztesek oldalán álltak. A Tokugava-győzelemnek az lett a következménye, hogy a sógunátus idején a keresztényeket elnyomták, sokat halálra ítélték, a kereszténységet pedig a legszigorúbban betiltották. A keresztény japánoknak minden évben meg kellett jelenniük az állami hivatalokban, és a hivatalnokok előtt meg kellett taposniuk egy szentképet annak jeléül, hogy ők nem keresztények. A hatalmukat pusztán katonai erejükre alapozó sógunoknak gyanús volt mindenki, akinek más ura is volt, mint ők. A keresztény embernek pedig bizony, van másik ura is, az Isten.

A keresztény hit hirdetőik mennyire tanúsítottak megértést a helyi vallásokkal szemben? Az ő viselkedésükben nem volt irritáló, üldözést kiváltó tényező?

Azt hiszem, hogy bizony volt. Mert bár a jezsuita misszionáriusok, főképpen a vizitátor Valignano azt hangoztatták, hogy a kultúrában a lehető legteljesebben alkalmazkodnunk kell a japán szokásokhoz, a lakás, az étkezés, az udvariassági szabályok, a templomok építési stílusa tekintetében át kell vennünk a japán kultúrát, nem pedig a mi szokásainkat kell rájuk kényszeríteni, azonban a Japánban létező vallásokkal szemben — elsősorban a buddhizmusra gondolok

— semmi megértést nem tanúsítottak. Valignano, aki annyi együttérzéssel és bölcsességgel tudott beszélni a japán kultúra szépségeiről és a japánok életmódjában megmutatkozó értékekről, a buddhizmus alapítójáról, a Sákjamuniról csak annyit tudott mondani, hogy beképzelt filozófus volt, aki hímvészítés céljából mondott mindenfélét, és mivel a másvilágról alig tudott valamit, az evilágról mondott butaságokat. Xavéri Szent Ferenc még kevésbé becsülte a buddhizmust. Ő azt mondta, hogy a japánok két ördögöt imádnak, Sakát és Amidát. Saka japánul a Buddha eredeti neve, Amida pedig az Irgalmasság Buddhája. Hogy Xavéri Szent Ferenc csak idáig jutott el, az persze szomorú, de nem csak az ő hibája, hiszen az egész európai kereszténységnek az volt az álláspontja, hogy minden más vallás rossz és gonosz, az ördög műve. Ez csak napjainkban változott meg igazán, a II. Vatikáni zsinat óta. A vallási türelmetlenség természetesen kiváltotta a buddhisták ellenkezését és haragját. A kereszténységet idegen testnek érezték, hiszen a buddhizmus már a 7. században behatolt Japánba, s a 12-13. századra az egész nép lelkeségévé lett. Ezt nem lehetett primitív támadásokkal és lenézéssel elintézni.

Emellett azonban a portugál és spanyol hódítóktól való félelem is közrejátszhatott a keresztényüldözések kirobbanásában. A szomszédos Fülöp-szigetek példáján látták, hogy mi lesz abból, ha megjelennek az európaiak. A keresztényellenesség tehát xenofóbiából is következett. A Tokugava sógunátus idején, háromszáz éven át Japán szigorúan elzárkózott a külvilágtól. A japánoknak halálbüntetés terhe mellett tilos volt külföldre utazni, s a külföldieknek sem volt szabad japán földre lépni. Csak a nem katolikus holland kereskedőknek engedték meg, hogy Nagaszaki mellett egy kis szigeten kikössenek és kereskedjenek. A szárazföldre viszont már ők sem tehették be a lábukat.

Sok japán keresztény lett vértanúvá...

Ezek a keresztény vértanúk a hitükért haltak meg. A jezsuiták közül is több mint száz halt vértanúhalált, külföldiek és japánok egyaránt. Amikor Budapesten beléptem a Manrézába, a Jézus Társaság novíciátusába, a falakon ott voltak a rend szentjeinek és boldogjainak képei. A képek körülbelül egyharmada japán vonatkozású volt. Az egyik japán sógun, Tojotomi Hidejosi huszonhat keresztényt feszített keresztre Nagaszakiban. IX. Piusz pápa avatta szentté őket. Három közülük japán jezsuita volt: Miki Pál, Kiszai Jakab és a Gotó szigetről származó János. Rajtuk kívül még sok vértanúhalált szenvedett és a pápák által boldoggá avatott japán jezsuita képe díszítette a falakat. Huszonegy évesen, novícius koromban csodálatos vértanúságuk nagy hatással volt rám. Talán ez is hozzájárult ahhoz a későbbi döntésemhez, hogy Ázsiába szeretnék menni misszióba.

Japánban az üldöztetések ellenére sem sikerült teljesen kiirtani a keresztényeket.

Amikor a múlt század közepén az amerikai hajóhad Matthew Perry tengernagy vezetésével megjelent Tokió előtt, és kikényszerítette Japán megnyitását, kiderült, hogy rejtőzködő keresztények több, mint harmincezen élnek még eldugott falvakban és szigeteken. Ezek majdnem há-

romszáz éven át, minden üldöztetés ellenére, pap és mise nélkül, a kereszténység történetében egyedülálló módon megőrizték hitüket. Xavéri Szent Ferencnek tehát igaza volt, amikor azt mondta, hogy a japánok nagyon alkalmasak arra, hogy befogadják Jézus Krisztus hitét.

A japán társadalomban a második világháború végéig nem tudott meggyökerezni a katolicizmus, s a keresztények száma ma sem igazán nagy, alig több, mint négyszázezer. Ez ellentmondásnak tűnhet, hiszen a japánok, akik a nyugati kultúra, elsősorban a technikai fejlődés eredményeit oly nagy sikerrel vették át, a kultúra másik vonatkozását, a vallást nem tudták — vagy nem akarták — meghonosítani. Ön több, mint három évtizedet töltött Japánban, így személyes tapasztalatai is bőségesen vannak a japánokról. Mi lehet az, ami a japánokat eltávolítja a keresztény egyházaktól és a katolikus vallástól?

Japánban 1945 óta teljes a vallásszabadság.

A múlt században, amikor a keresztényeket felfedezték, újra elkezdtek üldözni őket, többet meg is öltek. Végre, néhány éves üldözés után az európai katolikusok tiltakozásának hatására visszavonták azt a rendelkezést, amely tiltotta a kereszténységet. 1869-től létezett bizonyos vallásszabadság Japánban, de a hivatalos politika a Meidzsi restauráció idején az volt, hogy a nyugati tudományt és technikát átvesszük, de a szellemiség maradjon japán. A sintoizmust akarták államvallássá tenni, ez idegenkedéshez vezetett még a buddhizmussal szemben is. A nemzeti ideológia középpontjába a Meidzsi császár mint az istenek leszármazottja került. A katonai köröket teljesen áthatotta az az imperialista ideológia, hogy Japán az istenek országa, és ezért a japánok az istenektől kapták azt a hivatást, hogy Ázsia népei fölött uralkodjanak.

A Meidzsi alkotmány elismerte ugyan a vallásszabadságot, de a keresztény misszió egészen a második világháború végéig sok nehézséggel küzdött. Akkoriban a protestánsoknak nagyobb sikerük volt, mint a katolikusoknak. Ennek elsősorban az volt az oka, hogy a protestáns misszionáriusok Amerikából és Angliából jöttek, s ezek voltak azok a nagyhatalmak, amelyekre a japánok felnéztek. A japánok tehát a katolikus országokat kevésbé fejletteknek látták, és ezért vallásukat is kevésbé tiszteletre méltónak tekintették. A katolicizmust a kereszténység régimódi formájának tartották, amely nincs megújítva, reformálva. A protestáns misszionáriusok egyetemeket alapítottak, így nagy hatással voltak az értelmiségre. A korabeli történelemtankönyvekben a katolikus egyházat rossz színben tüntették fel. A japánok már a középiskolában megtanulták, hogy Európa története tele van vallásháborúkkal, eretneküldözésekkel és boszorkányperekkel. Gandhi mondta egyszer, hogy olyan az európai történelem, mintha Jézus sosem mondta volna, hogy „szerezd ellenségedet”. Azt is tudjuk, hogy a gyarmatosítás milyen durva módszerekkel zajlott. A japánok tehát szinte eredendően rossz szemmel néztek a kereszténységre, különösen a katolicizmusra.

A második világháború elvesztésével jött el Japánban az igazi demokrácia kora. Nincs általános hadkötelezettség, a gazdaság gyorsan fejlődik, s mára Japán a világ egyik leggazdagabb országává vált. Ehhez persze hozzájárult az emberek nagy szorgalma és az országban máig élő konfuciánus etika. Miután a háború elvesztésével a sintoista ideológia is összeomlott, a császár kijelentette, hogy nem isten. Ezért egyes keresztények azt remélték, hogy most itt az alkalom, hogy Japán kereszténnyé legyen. Ez a remény nem valósult meg. A kereszténység ugyan terjed, a katolikusok száz évvel ezelőtti létszáma megtízszereződött, de a japán keresztények számának növekedése nem hasonlítható a katolicizmusnak a Dél-

Koreában vagy néhány afrikai országban napjainkban látható rohamos terjedéséhez.

*Mi lehet ennek az oka?
Az elterjedt néphit ereje, a hagyomány tisztelése, avagy megmaradt valamennyi az évszázados idegenellenességből?*

A fő ok az, hogy ahol egy nagy világvallás — Japán esetében a buddhizmus — már elterjedt, ott egy másik vallás terjedése sosem könnyű. Az utóbbi száz évben a japán sintoizmusban és buddhizmusban kezdetét vette több megújulási mozgalom is, amelyek során több ezer új vallási csoport keletkezett. Gyakran sekélyesebbek ugyan, mint a buddhizmus hagyományos változatai, viszont könnyebben érthetőek a nép számára, ezért nagy sikerük van. Például a Szóka Gakkai vallás alig hetven éve keletkezett, s ma már 12-13 millió hívőjük van. Emellett Japánban létezik még vagy öt, egyenként 2-3 millió hívővel rendelkező buddhista alapú új vallás. Ez is mutatja, hogy a japán emberek érdeklődnek a vallás iránt, csak egy japán számára a vallás nem azt jelenti, hogy minden vasárnap templomba megy, mint egy vallásos európai. Évente jó, ha egyszer, újévkor elmegy egy szentélybe imádkozni, esetleg van a házában családi oltár, ahol a nagymama szokott az ősökért imádkozni. A hitélet itt teljesen más, mint például Indiában, ahol minden át van hatva vallási vonatkozásokkal. Inkább a kínaiakéhoz hasonlít, ahol a vallás nem annyira meghatározó a mindennapi életben.

A II. Vatikáni zsinat óta a katolikus egyház elismeri, hogy a Szentlélek működését más vallásokban is fellelhetjük, és az emberek Krisztus halála és feltámadása révén az egész emberiségben működő Szentlélek hatására, az ősirgalomba vetett hit és az összeretettel való egybeolvadás által eljuthatnak Isten országába. Ma nem úgy misszionálunk, hogy azt hisszük: csupa ördöggel vagyunk körülveve, és mindenki, aki nem keresztkedik meg, megy a Pokolba.

Az persze nagy öröm az embernek, ha találkozik az Atyaisten szeretetével, Jézus kegyelmével, a Szentlélek egyesítő erejével, a szentmisével, szentáldozással, egy új közösséggel, az evangéliumi értékvilággal. Én körülbelül négyszáz felnőtt embert keresztkeltem meg Japánban. Módomban volt megtapasztalni, hogy számukra ez micsoda élmény. Mindig azt mondom, hogy Isten és a Szentlélek csodája, ha egy japán ember is keresztkényé lesz. Mert mi hozzászoktunk, hogy hisszük azt, hogy az Isten egyszülött fia kétezer évvel ezelőtt Názáretben, Betlehemben emberré lett, halála után pedig feltámadt, és hogy ez az esemény határozza meg az egész emberiség helyzetét Isten előtt, de ez a csodálatos állítás a világ másik végén, teljesen más kultúrában nehezen megközelíthető. Ha valaki ezt elfogadja — ez a Szentlélek csodája.

Az is hozzájárul a kereszténység lassabb terjedéséhez, hogy Európában megosztották a kereszténységet?

Igen. Ha egy felnőtt ember Krisztus tanítványa akar lenni, akkor vagy katolikusnak kell lennie, vagy valamelyik protestáns felekezetbe kell belépnie, esetleg görög keletinek kell lennie. Ez az állapot természetellenes választást kényszerít adott esetben a japánokra. Így nem csoda, hogy egy Udzsimura Kanzó nevű híres japán konvertita, aki később lelkész lett, megalapította a nem-egyház kereszténységet, japánul a mukjokait. Jelmondatuk szerint Krisztust elfo-

gadják, de egy meghatározott egyházszerkezetet nem. A kereszténység lényegéhez azonban hozzátartozik az *ecclesia*, az egyház. Ezért kellene nekünk az ökumenizmus jegyében egygéné lenni, hiszen egész másként tudnánk fellépni, ha nem lenne széthúzás. Körülbelül ugyanannyi a protestáns ma Japánban, mint a katolikus. Nemrég elkészült egy közös, katolikus-protestáns Biblia-fordítás. Tizenhét évig dolgoztunk rajta, én is tagja voltam a szerkesztő bizottságnak. Ez már egy lépés volt a jó irányba.

A családi és egyházi ünnepeken mennyire okoz problémát, ha a család egyes tagjai keresztények, mások viszont nem? Egymás szertartásain mennyire vesznek részt?

A japán püspöki karnak az bizottsága, amely a többi vallással való dialógust szorgalmazza, kiadott egy húsz oldalas füzetet, amelyben leírják, hogyan viselkedjenek a katolikusok más vallásokkal. A nagy probléma mindig az elhunytakkal, az ősökkel való kapcsolat volt. A zsinat szellemében ez az irat rendkívül nyílt álláspontot képvisel. A sír buddhista kolostorban maradhat, ahogy eddig volt szokás, a családtagok minden évben megkérhetik a buddhista szerzetest, hogy mondja el az ősökért az imákat. A bonc eljöhét a család otthonába is, ott is elmondhatja az imákat, ha van egy családi oltárokcska az ősök táblájával. A keresztény családtag is végezheti a szertartásokat. Füstölőt gyújthat, rizst tehet az ősök nevét viselő táblácskák elé, összeteheti a kezét, megcsengetheti a kis csengőt. A szívében pedig imádkozik az igaz Istenhez, mert minden ima feléje irányul. Ez nagy megkönnyebbülést jelentett a japán katolikusoknak. A mi hitűnkre vágyóknak ugyanis gyakran az volt a legnagyobb problémájuk, hogy a kereszttség felvétele után mi lesz őseik, szüleik sírjával. A protestánsok egy része ebben még nagyon kemény, elutasító álláspontot képvisel, de a katolikus egyház a zsinat óta teljesen megnyílt, nincsenek különösebb problémák.

A miséinken nem keresztény japánok karácsonykor szoktak tömegesen részt venni. Tokióban a Szent Ignác-templomunkban, amely a város közepén áll, már este hattól kezdődnek az „éjféli misék”. Az emberek hosszú sorban állnak a templom előtt, mert anynyira tele van a templom, hogy néha órákig kell várni, amíg végre bejuthatnak. Vonzza őket a Karácsony szerető, kedves légköre.

A magyar jezsuita rendtartománynak a harmincas évek óta Kínában volt önálló missziója. Már cserkészként járt a jezsuiták budapesti missziós központjában, sokat olvasott a kínai misszióról, a lighthirdetők életéről. Megfordult az Ön fejében is, hogy csatlakozzék a misszióhoz?

Tudtam, hogy Kínában a magyar jezsuita misszionáriusok nagyrészt falvakban dolgoznak, ez nem nagyon vonzott. Volt viszont egy másik dolog, ami motivált: akkoriban a II. Vatikáni zsinat még messze volt, de az első vonalban álló jezsuita teológusok, például Jean Daniélou és mások már kezdtek az inkulturációról gondolkodni. Arról írtak, hogy a kereszténységnek nem vitázni kell a keleti vallásokkal, hanem párbeszédet folytatni és egymástól kölcsönösen tanulni, a kereszténységet a más kultúrákba beilleszteni, azok kinccseivel a magunk kultúráját gazdagítani. Ez nekünk nagyon tetszett, nekem különösen. Azt gondoltam, hogy magyar emberként — mert hiszen a magyar Kelet népe, ahogy Széchenyi is mondja — ebben a munkában jobban működhethék.

Tudomásom szerint a teológiai doktori téziseit is a kultúrák találkozásáról írta.

Olyan témát kerestem, amelynek később is hasznát vehetem majd. Az inkulturáció egy ókori példáját kerestem a 3. században élt Órigenész műveiben. Ő volt az, aki a kereszténységet mélyen beleágyazta a görög gondolatvilágba, és megalkotta a kettő szintézisét. Nem tökéletesen persze, de azért nagyon is érvényesen. Örülök, hogy így választottam, mert Órigenész teológiája egész felfogásmat meghatározta és mélyen befolyásolta, Japánban is sokat segített. Teológiájának alapgondolata az irgalmas, jó Atyaistenről szóló tanítás. Ez pedig a japán ember számára is könnyen elfogadható. Krisztust mint az Isten megtestesült fiát elfogadni sokkal nehezebb, mint azt, hogy van egy ősjóság és irgalom, aki jó még a gonoszokhoz is, ahogy az Úr Jézus mondja az Atyaistenről. Ez bevilágít a japán emberek lelkébe, hiszen a Szentlélek is ezt suttozza a szívükben. Japánban a buddhizmus ágai közül is a mahájána terjedt el, amely többek közt Amida, a Könyörületesség Buddhája irgalmas jóságát hangoztatja. Arra nagyon vigyáznunk kell, hogy a kereszténységet úgy mutassuk be a keleti népeknek, hogy a mi Istenünk ne tűnjék kevésbé jónak és kevésbé irgalmasnak, mint az a végső valóság, amit ők megsejtettek.

Tajvanon a Fuzsen Katolikus Egyetem Szociológiai Intézetében készült egy felmérés a keleti és nyugati vallási szimbólumok fogadtatásáról. A vizsgálat eredménye az volt, hogy a kereszt vonzó szimbólum a tajvaniak számára, a feszület viszont inkább taszítja őket. A szenvedéssel az emberek kevésbé tudnak azonosulni.

Talán a mi kultúránkban benne van, hogy Jézus megfeszítéséhez hozzátartozik a feltámadás is, de a keleti embereknek ez nem ennyire egyértelmű, hisz ők nem nagyon ismerik a keresztény teológiát.

Ez nem csak a keletiekre áll. A katolikus egyházban az első feszület-ábrázolás a hatodik századból való. Tehát az ókori egyház öt évszázadon keresztül sosem ábrázolta Krisztus keresztre feszítését. Hitte és az isteni szeretet megnyilvánulásának gondolta azt, de úgy érezte, hogy nem kell szoborban vagy képen ábrázolni. A feszület különben főképp a nyugati egyházban jutott központi szerephez, a görög egyházban sokkal kevésbé. Ott szobrok nincsenek, csak képek. Ha pedig a keresztre feszített Krisztust ábrázolják, akkor az már a dicsőséges Úr a kereszten is, és mellette az ikonosztázon mindig ott van a feltámadt Krisztus képe is. A feltámadást elhagyva csak a keresztet ábrázolni, ráadásul rendkívül realiztikusan, ez a nyugati egyház középkorból származó szokása. Azt gondolom, ha kiteszünk valahol egy feszületet, akkor mindig legyen ott a közelében a feltámadás valamilyen jele is, mert különben a *mysterium pascale*-nak csak a felét mutattuk meg, a másik, nagyon lényeges felét pedig nem.

Nálunk sem egyértelmű. A kereszti ájtatosság a tizennegyedik stációval végződik. Ez egyáltalán nem jó. Mert ha Krisztus ott maradt volna a sírban, akkor Pál szavával „még bűneinkben vagyunk”, nem lennénk megváltva. Tehát elengedhetetlenül szükséges az, hogy minden elmélkedés az Úr Jézusról egyformán hangoztassa a *mysterium pascale* mindkét oldalát. Európában annyi volt a szenvedés, hogy már csak a keresztre feszített Jézus volt az, akibe bele tudtak kapaszkodni. Ezt meg lehet érteni. De ezáltal a kereszténység bús vallássá válhat, ha valaki még nem jutott el addig a hitig, hogy „Krisztus a halállal legyőzte a halált, és nekünk életet adományozott” — ahogy a görög húsvéti ének mondja.

Keleten, elsősorban Kínában éppen a jezsuiták voltak azok, akik a legnagyobb mértékben közeledtek a keleti kultúrákhoz.

Tajvanon az oltár mellett elhelyezik a hívek őseinek a lélektábláját is a katolikus templomokban előtte végeznek szertartásokat; sőt, 1971 óta a kínai Holdújév utáni misén is a katolikus hívek közösségének őseiért imádkoznak. Először a helyi születésű érsek végzett ilyen szertartást.

Mennyire általános, elfogadott ma ez a felfogás a mindennapi életben?

Melyek a speciálisan japán jegyek a keresztény teológiában és a katolikus vallási gyakorlatban?

Matteo Ricci és utódai a 16. század óta megpróbálták minél többet átvenni a helyi szokásokból, megpróbálták megreformálni a katolikus liturgiát és a szertartásokat. Ebből hatalmas vita alakult ki az évszázadok folyamán. Én Matteo Ricci módszerét nagyon helyesnek tartom, és úgy vélem, hogy az egyháztörténelem egyik legtragikusabb tévedése volt, hogy pápai parancsra betiltották. Ha nem tiltották volna be, talán megváltozik a világtörténelem folyása, mert Kína keresztényé válhatott volna.

A II. Vatikáni zsinaton hirdették meg az inkulturációt, ami volta-képpen rehabilitálja Riccist. Sajnos ezt háromszáz évvel ezelőtt kellett volna megtenni. XI. Piusz pápa idején kezdték először megengedni Távol-Keleten az ősök tiszteletére végzett szertartásokat, de akkor még mindig az volt a hivatalos római álláspont, hogy most meg lehetett engedni, mert fejlődött a keleti emberek felfogása, de Ricci idejében ez babonaszághoz vezetett volna, ezért helyes volt, hogy megtiltották. II. János Pál Rómában, a Gergely Egyetemen tartott előadásában mondta ki először, hogy Ricci egész személyisége, viselkedése, a kínai kultúra iránti tisztelete az Evangélium hirdetésének egyetlen helyes módszere.

Néha bizony a külföldiek csak felületesen akarnak inkulturálódni. Az európaiaknak például nagyon tetszik, ha Máriát, Jézust a karácsonyi képeken japán arccal ábrázolják. A japánoknak viszont egyáltalán nem tetszik, ők azt mondják, hogy Jézus nem volt japán, nem szabad elmitologizálni a dolgot. A jó ízlésű japánokban megütközést kelt, ha a misebor számára olyan csészét használunk, ami Japánban a tea számára van fenntartva. Egy született japán vagy kínai sokkal jobban át tudja érezni a helyi szokások, hagyományok helyes érvényesítését. Mindig úgy mondtam a tanítványaimnak, hogy legyenek száz százalékgig keresztények, száz százalékgig japánok és száz százalékgig mai emberek. Úgy érzem, ez lehetséges.

A japán protestánsok már a múlt századtól kezdve igyekeztek például Kung mester tanításait, a konfucianizmust és a kereszténységet etikai síkon ötvözni. Újabban a buddhizmus néhány alapelvét, például a megvilágosodást próbálják a keresztény teológiával összekapcsolni. Egy japán jezsuita atya, Kadovaki János *Az Út teológiája* című könyvében a keleti vallások nagyon fontos fogalmát, a taót, az utat helyezi a központba. A tao Japánban is nagyon fontos fogalom. A kendó, a dzsúdó szavakban a „dó” mind utat jelent. A kereszténységben, az Ószövetségben szintén fontos fogalom a vándorlás, az út. Jézus mondja magáról, hogy „én vagyok az út”. Pál apostol mondja a szeretetről, hogy „mindennél csodálatosabb utat mutatok nektek”. Először egy japán költő, Basó felfogását, utána egy híres buddhista mester, Dógen tanítását fejt ki Kadovaki, majd Jézusról szól: Jézus a mi utunk. Érdekes dolog, hogy bár a Szentírásban központi fogalom az út, Nyugaton nem született meg az út teológiája. Született teológia a logoszról, alétheiáról, de az útról

nem. Vajon miért? Mert az útról nem spekulálni kell, hanem járni kell rajta. Jézust követni, a tanítványává lenni, a nyomában járni — ezek rendkívül fontos, alapvető dolgok.

A bibliai kifejezések a hagyományos japán kultúrában nincsenek meg. A keleti vallásokban és filozófiai rendszerekben nincs olyan fogalom, hogy Szentlélek vagy Isten.

A legérdekesebb probléma Isten nevének japán fordítása volt. Xavéri Szent Ferencék úgy érezték, hogy nincs egy jó név sem. Próbálkoztak egy buddhista kifejezéssel, a Dajnicšinyorai-jal, ami a Mahávairošana Buddha neve. Ezt használta Xavéri Szent Ferenc egy ideig az Isten szó helyett. Mikor rájöttek, hogy ez a szó már foglalt valami másra, akkor ezt elhagyták, és a latin Deuszt használta. A keresztény századokban, a 16-18. században Istent Deuszu Szamáának mondták. A szama urat jelent, a Deuszu pedig a latin Deus. Mikor a múlt században újra lehetett Japánban kereszténynek lenni, a katolikusok átvették a kínai katolikus szóhasználatból a Tensu — Ég Ura szót. A protestánsok voltak olyan bátrak, hogy a japán kami szót használták. A sintoizmusban ez a szó az ő istenségeiket jelenti, van belőlük vagy nyolcmillió. Minden hegynek, folyónak stb. van „istene”, a kami japánul eredetileg ezt jelenti. Az egy, mindenható, világteremtő Istent ezen a néven nevezni nagyon merész dolog volt. A protestánsok úgy gondolták, hogy majd lefordítják a Szentírást, ott több ezerszer előfordul ez a szó, így ebből, meg a magyarázó könyvekből rá fognak jönni a japán olvasók, hogy nem a sinto istenségekről van szó, hanem a Biblia egy Istenéről. Úgy tűnik, hogy sikerrel jártak. A nagy japán értelmező szótárak régebben csak sokadik jelentésként sorolták fel a kami szónál, hogy a kereszténységben és a zsidóságnál a teremtő egy Isten megjelölésére használják. Ahogy jöttek az újabb kiadások, a szótárakban ez az értelmezés kezdett alulról felfelé vándorolni. Most már az első helyek egyikét foglalja el. Ha ma egy japán ember azt mondja, hogy Kami, ha nem éppen sintoista szertartásról beszél, akkor inkább a Biblia Istenére gondol, mint másra. A szó értelmét száz éves munkával lassacskán sikerült átformálni.

Mostanra a katolikusok is a kami szót használják?

A második világháború után a japán püspökök úgy döntöttek, hogy a katolikusok is áttérnek erre. A Tensu szó a japánok számára mindig idegen maradt.

Sokat beszélünk a II. Vatikáni zsinatról, ahol gyökeres változás történt a katolicizmus és az Európán kívüli kultúrák viszonyában. Ebben nyilván nagyon fontos szerepe volt a misszionáriusoknak, azoknak az embereknek, akik az ilyen és hasonló problémákkal évszázadokon keresztül szembesültek.

Egyrészt *A katolikus egyház viszonya a nem keresztény vallásokhoz* című zsinati nyilatkozat, másrészt a missziókról és az egyház missziós hivatásáról szóló zsinati határozat 22. pontja fogalmazza meg az inkulturáció fogalmát. Az egyházzól szóló konstitúcióban is szerepel, hogy minden helyi egyháznak a maga saját kultúrájába kell beletestessülnie. Az *Egyház helyzete a modern világban* című konstitúció 22. pontjában van az a rendkívül fontos állítás, hogy mivel Isten minden embert üdvösségre hív, hinnünk kell, hogy a Szentlélek minden embernek megadja a lehetőséget arra, hogy Jézus Krisztus halálának és feltámadásának üdvhozó eseményével egyesüljön. Hogy miképpen, azt a zsinat nem magyarázza meg. Pusztán annyit fűz hozzá, hogy csak az Isten tudja, miképpen. De a tényt állítja. A

Szentlélek tehát nem akkor kezd működni az emberek szívében, amikor az első misszionárius náluk megjelenik, hanem állandóan működik minden emberben a világ kezdetétől fogva. Ezért mindaz a szép és jó, ami más kultúrákban található, nemcsak az Isten által teremtett emberi ész vagy jóakarát gyümölcse, hanem a Szentlélek csillogását is föl lehet benne fedezni, ezért abból nagyon sokat tanulhatunk mi, keresztények is. A misszionáriusok közül sokan, de Nobili Indiában, Ricci Kínában, a mai teológusok Japánban ezt nagyon érezték és érzik. A II. Vatikáni zsinat a katolikus egyháznak a többi vallással való viszonyáról szólva a buddhizmusról is beszél. A szöveg nagyon rövid, összesen talán három sor. De nagyon szépen van megfogalmazva, s a buddhizmus különböző formáira is utal. A passzust Heinrich Dumoulin jezsuita atya készítette elő, aki szinte egész életét a Sophia Egyetem tanáráként Japánban töltötte. A hozzá hasonló emberek tapasztalatai nagyon is befolyásolták az egyházat.

Karl Rahner érdekesen osztja be az egyháztörténet korszakait. Szerinte a II. Vatikáni zsinattal az egyház történetének új korszakába lépett. Az első korszak nagyon rövid volt: Jézus halálától és feltámadásától az ún. jeruzsálemi zsinatig tartott. Ott határozták el az apostolok és a testvérek, hogy a pogányságból megtérteket nem kell kötelezni a mózesi törvények megtartására. Ekkor megnyíltak a világ felé, de számukra a világ voltaképpen csak a Római Birodalmat és a környező országokat jelentette. Az ókori egyház konkrét formája a keresztény kinyilatkoztatás, a görög kultúra és a római jog egybefolyásából jött létre. Ez a forma élt tovább Európában évszázadokon keresztül. Amikor más világrészeket misszionáltunk, ezt a fajta kereszténységet exportáltuk. Az Evangéliumot együtt terjesztettük a nyugati kulturális elemekkel. Ez a korszak egészen a II. Vatikáni zsinatig tartott. Ekkor lett az egyház nemcsak neve szerint, hanem valójában katolikussá, egyetemessé. Ma minden népnek egyforma polgárjoga van az egyházban. II. János Pál pápa sokszor hangsúlyozza, hogy az egyház egyetlen kultúrához sincs kötve. Minden kultúra értékeit elismeri, azok árnyoldalait pedig az Evangélium fényével igyekszik megtisztítani, megnemesíteni. Ugyanakkor mindazt elfogadja, ami igaz, szép és jó az emberek lelkében és kultúráiban.

Önnek személyesen mit adott Japán? Ön hogyan változott a Japánban töltött emberöltőnyi idő alatt?

Amit a japánoktól megtanultam, az elsősorban a másokra figyelés. Ők mindig figyelnek arra, hogy a másikat meg ne bántásák, hogy mosolygó atmoszférában folyjék minden. A magyar „jól megmondja a magáét”, a japán nem. Ő minden cselekedetének „megadja a módját”, türelmes. Ha valamit nem lehet megváltoztatni, akkor a japán nem dühöng, hanem azt mondja, hogy „ez van, nincs mit tenni”. A japánok optimisták. Mindennek a gyökerében a mosolygó ősharmóniát érzik. Ezért a kis örömeknek is nagyon tudnak örülni: a cseresznyevirágnak, a szép vázáknak, a természet szépségeinek, a tücskök-bogarak énekének.